

**HAMNSKIFTAREN GEOGRAFISKA FOTNOTER TILL EPISOD 9
"SJÖODJURETS SILVER" HÄLSINGLAND MEDELPAD JÄMTLAND**

1. INTRO OCH RESUMÉ

2. IN I HÄLSINGLAND

Till fots från Härjedalen in i Hälsingland.

3. GASTEN OCH LODJURET

Utanför Bollnäs i Hälsingland

4. SKOGSHAREN FÅR HÖRA GÅTAN

På en myr i Medelpad

5. TRUMMAN PÅ MITTENS BERG

På Flataklocken i Medelpad

6. RESAN TILL ÖSTERSUND

Med buss från Sundsvall till Östersund

7. SJÖODJURET

Vid Storsjöns strand

TOTAL

1. INTRO & RESUMÉ 0:35

Det här - är sagan om Jim - pojken som kan förvandla sig till djur. För att rädda sin dödssjuka syster måste han följa med korpen Aila och hitta botemedlet. I Härjedalen lyckas de öppna det låsta kapitlet i den mystiska trollboken.

2. UT UR HÄRJEDALEN

Det var som att det skrevs i eld, längst bak i Trollboken.

AILA

"Gå österut. Möt mig i Medel vid Mittens punkt på Stövelns platta slut."

En gåta till? Jag kände att jag började få panik

JIM

Nu är jag trött på fler gåtor. Vi har blomman, vi har, Trollboken. Det ska räcka för att bota Ann-Marie! Du har lovat Aila...

AILA

Jag vet Jim... Men för att få botemedlet måste vi göra en sista sak.

JIM

Åååh... Vadå för något?

AILA

Jo, vi måste... Kra-Kra! Förbannat. Det finns saker jag inte kan berätta - även om jag vill. Titta på mig - vi kommer rädda din syster. Jag lovar.

Jag tittade in i Ailas svarta ögon. Det var som att, att jag kunde se Annemarie långt därinne.

AILA

Men först måste vi göra som gåtan säger och gå österut. Det hållet.

2. IN I HÄLSINGLAND 0:50

Under tiden som Aila och jag varit borta i 1600-talet var det mycket som hade hänt i vår tid. Luften var fylld av en unken och dyster lukt. Som gamla sopor. **Det blåste mer än tidigare och fastän solen inte gått ner, var himlen mörk.**¹

SFX STORM; GASTAR SOM VRÅLAR.

AILA

(andas in) Vad var det där? **Kanske en gast?**²

JIM

En gast??

AILA

Precis. En gengångare...

JIM

(Svälj) Spöken...

AILA

Fortsätt gå.

SFX GÅLJUD

---

¹ **Klimatet** påverkas här av att demonen vaknar, finns det andra sätt för påverkar klimatet att förändras?

² **Gast** är ett namn för spöke som främst användes i södra Sverige. Flera vittnesmål om gengångare har rapporterats i Hälsingland och Medelpad.

Öster om Härjedalen³ kom nästa landskap, Hälsingland⁴. Här var granskogen tät, marken bestod mest av berg, block och skrevor⁵, så det var inte lätt att gå.

JIM

Aaa.. mina fötter!

Efter vi passerat en stad som hette Bollnäs⁶ stannade vi för att vila.

SFX ÅSKA OCH REGN

Här fanns inga hus här, så vi tog skydd från regnet under ett klippblock.

3. GASTEN OCH LODJURET 1.45

SFX ZOMBIEFLÅS

JIM

Hallå?

GAST

Vilka är ni... (flås)

JIM

AAAAHHHH!!!!

Det stod en gast alldeles bredvid mig.

JIM

Hjälp...

GAST

Jag känner att ni... Ni tillhör inte... Skymningens väsen...

SFX STARKT MORR ROVKATT; DUNS

Då kom En stor katt fram och den kastade sig över gasten.

LODJUR

Hörrudu din dönicke, dunsta! Försvinn!⁷

---

³ **Position** – Var är Jim nu?

⁴ Landskap – **Hälsingland** introduceras

⁵ Större delen av Hälsingland består av vågigt **bergkullandskap** med kullig terräng.

⁶ Tätorter - **Bollnäs** är efter **Hudiksvall** störst i Hälsingland. Bollnäs är Sveriges 91:e största tätort (31 dec 2017)

⁷ Dialekt - Exempel på **hälsingemål**

GAST

HJÄLP! **Aaaah.**

SFX GAST FÖRSVINNER

Gasten flydde och jag såg tofsarna på kattens öron. Det var ett lodjur⁸.

LODJUR

Ja, det är inte klokt hur många gaster som strukit runt här på sistone. Vad gör ni här, ensam bland alla gaster?

AILA

Vi ska möta någon. " i Medel vid Mittens punkt på Stövelns platta slut."

LODJURET

Hm. Gåtfullt. Men medel... Jamen, **Medelpad⁹** det ligger ju precis norr ut härifrån, det!

AILA

Det är bara lite svårt för Jim att gå här..

LODJURET

Ja men det är klart. Det här är verkligen ingen terräng för en liten människa, det inte. Men Jag kan hjälpa er. Hoppa upp på ryggen vetja!

Jag red på Lodjuret som hoppade vant och smidigt mellan sten, klippor och skrevor¹⁰. Aila svävade ovanför oss och i bakgrunden hörde vi ljudet av gaster som skrek. Till slut kom vi in i Medelpad¹¹, landskapet norr om Hälsingland.

LODJURET

Nu måste jag tillbaka och skydda skogen från gastarna... Lycka till nu. Men just det, jag höll ju nästan på att glömma...

Jag trodde knappt det var sant, men Lodjuret bröt av stor klo från sin ena tass.

LODJURET

"Hamnskiftaren hoppar med kattens klo". Varsågod nu Jim, för visst är det du som är Hamnskiftaren?

---

⁸ **Lodjuret** är Hälsinglands landskapsdjur

⁹ Landskap – **Medelpad** introduceras

¹⁰ Lodjur trivs i Hälsinglands kulliga terräng.

¹¹ **Position** – Var är Jim nu?

JIM

Ja, hur visste du det?

4. SKOGSHAREN FÅR HÖRA GÅTAN 1.30

Men Lodjuret svarade inte och försvann. Jag fortsatte nu till fots. Aila satte sig på min axel för att vila. Här i Medelpad fanns stora **myrar**¹², de såg ut som översvämmade ängar som bredde ut sig mellan skogarna. Det var svårt att gå här också. Vid en **gran**¹³ såg jag en **skogshare**¹⁴ som smaskade på brandgula bär - det var **hjordron**¹⁵.

JIM

Det skulle ju va supersnabbt å ta sig fram som Hare...

Jag stirrade stint på haren för att försöka hamnskifta. Men det gick inte. Däremot blev Haren alldeles förskräckt av att jag stirrade. Som förstenad.

JIM

Förlåt, det var inte meningen att skrämmas!

HARE

Nämen oj, oj, oj. Det var så konstigt. Som att jag frös till. Det har hänt så mycket konstigt här på senaste tiden.¹⁶

AILA

Får jag fråga dig? Vi ska möta någon i Medel... I mittens punkt på Stövelns platta Slut" Vet du vad det kan vara?

HAREN

Platta slutet på stöveln, det måste vara **Flataklocken**¹⁷. Sådär. Man kan säga att det är ett litet berg där i närheten. Som också råkar också vara Sveriges mittpunkt. Bara en bit ditåt.

JIM

Hejdå

---

¹² **Myr** är en våtmark där syretillgången i marken är så låg att döda växter och annat organiskt material inte förmultnar utan ansamlas och omvandlas till torv. Skog och myr är de vanligaste vegetationstyperna i Medelpad.

¹³ **Gran** är Medelpads landskapsväxt

¹⁴ **Skogsharen** är Medelpads landskapsdjur

¹⁵ **Hjordron** finns egentligen i hela Sverige (förutom Öland), och trivs extra bra på myrar

¹⁶ Dialekt - Haren ger oss exempel på **medelpadsmål**

¹⁷ **Flataklocken** är ett berg i närheten av Munkbysjön i Ånge kommun i Medelpad. Berget, vars höjd är 465 meter över havet, betraktas av många som Sveriges geografiska mittpunkt, lite beroende på hur man räknar. Andra platser som kallats Sveriges mittpunkt är Kårböle, Hybo klack i Ljusdal samt Ytterhogdal, samtliga i Hälsingland.

När vi kom upp på det lilla bergets topp såg vi solnedgången gömma sig bakom mörka moln. Vi var framme vid Mittens punkt.

JIM

Jaha... Vad gör vi nu då?

AILA

Jag tror vi ska vänta.

5. TRUMMAN PÅ MITTPUNKTENS BERG 3.00

SFX: TRUMMA.

Då hörde vi något. En trumma någonstans. Vi följde rytmen och ljudet ledde oss till en liten träkoja.

AILA

Här inne finns den vi ska träffa

JIM

I den?

Det rök ur toppen på kojans och utanför hängde kvistar och djurben i långa snören. Det hängde ett stort skynke för kojans som jag lyfte åt sidan och vi gick in. Därinne brann det i en eldstad. På en stock satt en man och trummade.¹⁸

AILA

Det här är ingen vanlig trumma. Den säger något...

Vi satte oss försiktigt bredvid mannen. Det var nästan som att mannens trummade tog över Ailas kropp. Hennes blick vändes inåt och hon gungade i takt med trumman¹⁹. Och så lät det som att hon talade ett annat språk.

AILA

---

¹⁸ Den samiska schamanen kallades **Nåjd** av svenskarna (från samiska **noajdde** eller **noaidi**, jämför finskans "noita" som betyder "den kloke"). Det var Nåjden som förmedlade kontakten mellan människorna och gudarnas värld.

¹⁹ Den samiska **trumman** kallades "trolltrumma" av missionerande präster som hade för avsikt att utrota samernas förkristna tro och bruket av trumman. Men epitetet är fel. Det är mer korrekt att säga **spåtrumma** eller **ceremonitrumma**. För att kunna möta makterna i de andra världarna försatte sig nåjden i trance. Genom att jojka och slå på sin trumma kunde han sätta sig i detta tillstånd. För de missionärer som verkade bland samerna ansågs trumman och nåjden vara det största hotet mot omvändandet av samerna. Lagar skrevs som förbjöd nåjdens och alla andra samers dyrkan av vad som kallades avgudar. Bruk av trumma belades med straff.

(mumlar något på samiska²⁰) Silverspetsen! Vi måste ha silverspetsen. Han säger att silverspetsen sköts ner i botten på den stora sjön av de gamla gudarna ...

JIM

Silverspetsen i stora sjön...

AILA

Stora sjön vid östra sundet. Det måste vara Storsjön i Jämtland. Där Östersund ligger!

Aila fortsatte blunda.

AILA

(på samiska) (Hur tar vi upp pilen då?)

AILA

(på svenska) Silverpilen sitter så hårt att ingen vanlig människa eller djur kan dra upp den...

AILA

(På samiska: jag förstår. Men jag vill inte lämna pojken). (på svenska igen) Jim. Kom!

Vi gick ut ur kojan. Aila verkade bekymrad och bestämd på samma gång. Hon sa till mig att bläddra till det gömda kapitlet i Trollboken. Det var återigen som att det skrevs med eld i boken. En märklig text i en fyrkant. "Sator, rotas, tenet, opera, apero."

JIM

Nej, nu fattar jag inte alls.

AILA

Det är **Fans fyrkant**²¹... En uråldrig trollformel. Man ska läsa den vid Storsjöns strand, då kan man hitta silverspetsen.

JIM

Vad var det för språk du pratade där inne?

Men Aila ville inte svara. Istället såg hon förtvivlad ut.

AILA

Jag måste stanna här.

---

²⁰ Här hör vi exempel på Nordsamiska, den vanligaste formen av samiska som talas av omkring 75 % av samer idag.

²¹ **Fans fyrkant** är magisk formel och kryptogram som hittats så långt tillbaka som i Pompejis ruiner. På Gotland finns en sator-arepo-formel ingraverad på ett silverfat daterat till 1300-talet. Den var en vanlig skyddsformel under medeltiden.

JIM

Va?! Varför?! Hur länge då?

AILA

Jag tror att KRA, KRA! Åh, Jim... Det finns saker jag vill berättat för dig, men jag kan inte.

Aila var verkligen tvungen att stanna. Men varför kunde hon inte förklara? Jag såg ju att hon ville, att hon försökte. Jag fick inte ihop det. Men jag hade inte så mycket att välja på.

JIM

Då åker jag själv till Östersund²² och hämtar Silverspetsen.

AILA

Jag vet inte om det säkert Jim...

JIM

Jag måste det så att jag kan få botemedlet till Anne-Marie!

Jag ville såklart inte åka själv. Men om Aila var tvungen att stanna - då hade jag inget val.

AILA

Hamnskiftaren från Skåne alltså. Du är modigare än jag trodde.

6. RESAN TILL ÖSTERSUND 0.45

Jag lämnade Aila och vandrade i många, många timmar. Till slut kom jag till Sundsvall²³, Medelpads största stad. På ett torg såg jag en buss²⁴ som det stod Östersund på.

JIM

Yes

SFX BUSSVRÅL

---

²² Tätort – Östersund är residensstad i Jämtland och Sveriges 22:e tätort (31 dec 2017)

²³ Sundsvall var Medelpads enda ort med stadsprivilegier. Det fick man 1621. Det är Sveriges 21:e största tätort (31 dec 2017)

²⁴ Navigering – vad är bästa sättet att åka mellan Sundsvall och Östersund?

Jag klev på den tomma bussen och åkte iväg. Jag visste inte vad som väntade, men jag vägrade ge upp. Jag skulle hitta botemedlet.

SFX NYHETSSIGNATUR

NYHETSUPPLÄSARE

Och här är nyheterna. De stora jordbävningarna²⁵ i Norra Sverige leder till översvämningar i hela landet. Samtidigt varnar forskare för att fler och fler djurarter i Sverige dör ut, både i havet och i skogarna. Men någon förklaring finns inte.

Vi kom in i Jämtland²⁶, landskapet nordväst om Medelpad. Och återigen såg jag fjällkedjan. Ett av bergen var extra spetsigt²⁷... vilket påminde mig om silverspetsen – hur skulle jag kunna hitta den på sjöns botten?

BUSSCHAUFFÖR
"Nästa Östersund"

SFX Busspys.

7. SJÖDJURET 2.15

En timme senare satt jag på en enslig plats vid Storsjöns²⁸ strand, precis utanför Östersund.

Jag hade trollboken i knät. Den märkliga fyrkanten av text glödde fortfarande på sista sidan.

JIM

Sator, rotas, tenet, opera, apero (upprepa)

SFX MULLER

Jag vet inte hur många gånger jag läste Fans fyrkant innan vattnet började mullra.

SFX MEGAPLASK FRÄS

JIM

Åh herregud...

---

²⁵ Större jordbävningar är ovanliga i Sverige. Dessa sker istället längs med plattgränser där plattorna glider längs varandra och utlöser stora krafter. Däremot sker 700-800 småskalv per år i Sverige, men de flesta känns inte alls. Jordbävningar i Sverige bildas när spänning som har bildats i berggrunden under istiden, utlöses i samband med landupphöjning efter försvinnandet av inlandsisen.

²⁶ Landskap – Jim kommer in i Jämtland

²⁷ Sylarna är ett bergsmassiv i Jämtland (och Norge) som står extra spetiga på grund av dess hårda bergart Amfibolit

²⁸ Sjöar – Storsjön är Sveriges femte största sjö

Ett enormt vidunder reste sig upp ur vattnet. Det var det stora **Sjöodjuret**²⁹. Människorna här hade länge sagt att det bodde i sjön. Odjuret simmade långsamt mot mig och till slut var den alldeles nära. Den såg ut som en stor dinosauriefisk.

SFX MONSTERANDNING

Vi stirrade på varandra ... och nu förstod jag vad som skulle hända...

SFX HAMNSKIFTARLJUD

Jag sögs in i det kolossala sjöodjurets ögon. Det måste ha varit Trollformeln som hjälpte mig, för allt gick så lätt. Jag hittade silverspetsen i den dyiga botten och drog ut den med min starka käft. Jag förvandlades till människa igen och simmade mot ytan där jag föll ihop fullständigt utmattad på strandkanten. Jag kände något tungt i handen.

JIM

Silverspetsen!

Då såg jag något i ögonvrån. Två små mörka gestalter kravlade mot mig och började dra i mina kläder. Jag försökte göra motstånd, men det var lönlöst, jag var alldeles för svag och jag kände hur jag drogs ner, mot vattnet igen...

---

²⁹ Älgen är Jämtlands landskapsdjur, men **Storsjöodjuret** är nog en ännu kändare symbol för Jämtland. Den har omnämnts i historien så tidigt som på 1600-talet. Oskar II försökte fånga odjuret men misslyckades. 1986 blev Storsjöodjuret fridlyst av Jämtlands länsstyrelse, men detta upphävdes 2006. Det beskrivs som ormliknande, mer än 10 meter långt.